

ODKAZ FILOZOFIE VÝCHOVY KOMENSKÉHO PRE MODERNÚ SPOLOČNOSŤ

Janka MEDVEĎOVÁ

Anotácia: Žijeme v dobe technických, informačných a komunikačných prostriedkov, ktoré obohatili ľudské poznanie, rozšírili možnosti človeka, ale celkom nevyriešili spoločenské a morálne krízy. Príspevok pojednáva pri príležitosti 350. výročia od smrti J. A. Komenského o jeho najvýznamnejších myšlienkach v oblasti filozofie výchovy. Aj v 21. storočí vyvolávajú jeho humanistické diela obrovský záujem. Ak sa však máme zastaviť a porozmýšľať nad odkazom J. A. Komenského, významom jeho inotajných a metaforických myšlienok pre dnešnú modernú spoločnosť, mali by sme sa pokúsiť formálne známe pojmy ako škola hrou, zmysel celoživotného učenia, význam praktického vzdelania či osobnosť láskavého, no prísneho učiteľa pochopiť hlbšie a motivovať tak nielen študentov učiteľstva k hlbšiemu záujmu o jeho osobnosť, filozofiu výchovy, paradigmu výchovy a vzdelania. V centre pozornosti dnešnej výchovy sú sociálne projekty, reformy vzdelávania a vízie, ktorých cieľom je zlepšiť spoločnosť. Výchova a vzdelanie je neodmysliteľným prostriedkom na takúto zmenu. Komenského chápanie výchovy a vzdelania tvorí dôležitú všenápravanu úlohu a výchovu a vzdelanie prezentuje ako umenie, ako jednu z ciest pri zmene spoločnosti. Dnešný človek má množstvo informácií a poznatkov, ale častokrát sa nespráva eticky, ľudsky, je vzdelaný formálne, ale disponuje len akousi sumou informácií. A budúcnosť závisí od ľudskosti.

Kľúčové slová: J. A. Komenský, pansofia, filozofia výchovy, tvorivosť, výchova umením.

ÚVOD

Ján Amos Komenský – významný filozof, spisovateľ, filológ, teológ, polyhistor, geograf, dramatik a pedagóg – učiteľ národov. On sám sa označil predovšet-

kým za teológa a jeho úsilie vo všetkých vymenovaných oblastiach smerovalo od skvalitnenia výchovy a vzdelávania k univerzálnej náprave vecí ľudských – vedy, politiky, náboženstva teda všenápravy celého ľudstva. Ľudský život má byť o hľadani najvyššieho dobra (*summum bonum*). Vo svojich úvahách pripustil, že to je náročná úloha, ale určite nie nedosiahnuteľná. Ako uvádza K. Rýdl (2019, s. 85) Komenský sa narodil do zložitého obdobia náboženskej netolerance a chaotického, nefungujúceho systému, no jeho osobné a spoločenské tragédie ho priviedli k zamysleniu sa nad najzložitejšími myšlienkami ľudskej existencie a pomohli mu sformulovať jeho životné krédo: usilovať o harmóniu, zjednotenie, mravné uvedomenia sa a ľudské porozumenie. Myšlienka, že výchova je prostriedkom skutočnej nápravy, zo všetkých ľudských činnosti je tá, ktorá nie je márna.

Patril k neúnavným bojovníkom za svetový mier, porozumenie a spoluprácu medzi národmi. Pokúsil sa o reformu vo viacerých európskych krajinách a jeho dielo je natoľko nadčasové, že aj v súčasnosti je výnimočným a inšpiratívnym dielom v oblasti výchovy a vzdelania. Jeho tvorba ho viedla predovšetkým k humanizácii školy, k skvalitneniu pedagogickej práce, k motivácii žiakov a snahe uľahčiť a spríjemniť im učenie. Výchovnovzdelávací proces nazval umením. Vzdelanie chápal ako bránu k poznaniu, prostriedok na celkové zdokonalenie človeka. Tvrdil, že zlo, nedostatky a chyby vyplývajú z nevedomosti. Práve výchove a vzdelaniu pripisoval najväčšiu dôležitosť pri odstraňovaní nevedomosti. Vytvoril pedagogický systém pri ktorom spracoval kľúčovú otázku vzťahu človeka a sveta a tento vzťah založil na myšlienkach *pansofie* – univerzálnej múdrosti.

UMENIE VYCHOVÁVAŤ A VZDELÁVAŤ

Výchova detí je od ich narodenia náročná a najmä celoživotná úloha. Komenský ju právom nazýva umením. Výchova a vzdelanie ako veda, ale aj ako umenie. Umenie výchovy a vzdelávania detí je súčasťou umenia žiť. Umenie žiť zmysluplne, aktívne a tvorivo. Komenský si aktivitu človeka cenil najviac zo všetkého ľudského konania. Poňatie človeka ako otvorenej duše, ktorá ku svojmu životu potrebuje stále nové poznávanie sveta aj seba samého, človeka, ktorý je schopný klásť otázky svojmu okoliu a z o získaných odpovedí si rozširovať vlastné poznanie, s rešpektom ku ostatným ľuďom a predmetom v jeho bezprostrednej blízkosti. (Rýdl, 2019, s. 78)

Celý život sa učíme zvládnuť životné okolnosti podľa svojich síl, možností a okolností čo najlepšie. Myšlienku celoživotného vzdelávania Komenský rozpracoval v diele *Pampedia* a stala sa významnou súčasťou jeho pansofie a nápravy ľudstva. Komenský spracoval princípy a zásady výchovy detí od najútlejšieho

veku (*schola infantiae*) až po školu staroby (*schola senii*) a školu smrti (*schola mortis*). Viacero z jeho výchovných zásad platí dodnes, ba čo viac sú v modernej pedagogike čoraz viac zdôrazňované, jeho práce sú presiaknuté humanizmom a stávajú sa aj pre dnešnú pedagogickú teóriu a prax aktuálne. Svojou filozofiou výchovy si získal špecifické miesto v európskom myslení v období pred osvietenstvom a racionalizmom. Jeho dielo svojou mnohostrannosťou a nadčasovosťou ponúka nové podnety a myšlienky aj v súčasnosti.

Svet, to je škola múdrosti a cesta k náprave spoločnosti vedie cez filozofiu školy a cez filozofiu výchovy. Myšlienka univerzálnej harmónie sveta – panharmónie a univerzálnej múdrosti – pasofie. (Bilasová, 1995, s. 27) Poznanie v jeho ponímaní tvorí triáda – myslenie, činnosť a reč (*ratio-operatio-oratio*). Komenský sa snažil spojiť senzualizmus a racionalizmus, nájsť cestu od zmyslového nazerania k pojmovému zvládnutiu zmyslového bohatstva. Jeho filozofia je hľadanie nového obzoru, otváraním nových možností – „umenie vynaliezat“. Ako tvrdí Bilasová (1995, s. 28) zdrojom jeho optimistického empirizmu je práca s deťmi. V nej vidí, že zdrojom poznania sú zmysly a aktivity zmyslového vnímania. Senzualisticky interpretuje nielen vnímanie, ale aj predstavovanie a pamäť. Zásadu zmyslovosti prepracoval do didaktickej zásady názornosti, ktorá je najdôležitejšia v období predprimárnej výchovy.

Vyslovil požiadavku aktivity a vlastnej činnosti detí vo výchove, žiakovi patrí práca, učiteľovi vedenie (Komenský, 1991a, s. 40) Chcel, aby prestala byť škola strašiakom a mučiarňou, ale premenila sa na školu radosti, aby motivovala a cibřila pozornosť žiakov, aby sa stala škola hrou (*schola ludus*). Škola ako dielňa ľudskosti (*officina humana*), v ktorej, ...“by ľudia boli vzdelávaní v ozajstných ľudí a kresťanov, musí umožniť nadobudnúť múdru myseľ, výrečný jazyk, schopnosť pracovať, uhladenosť mravov“. (Komenský, 1960, s. 270) Stanovuje a analyzuje ciele školy...“ byť múdrom, tak jednať a hovoriť, to je zmyslom, soľou múdrosti – je korením, potrebným pre celý ľudský život, bez neho by všetko v živote bolo nechutné, páchnuce a ľahko by podľahlo skaze“. Vystríha pred povrchnosťou a formalizmom vo vzdelávaní a hovorí: „že učiť len hovoriť a neučiť pritom byť múdrom, učiť jazykom bez poznávania vecí, neznamená zdokonaľovať ľudskú prirodzenosť, ale ju len nalíčiť“. (Tamže, s. 270)

J. A. KOMENSKÝ A TVORIVOSŤ

Školy podľa Komenského majú byť presiaknuté duchom tvorivosti, majú byť školami tvorivého myslenia a tvorivej práce v každej zložke svojej činnosti. Žiaci by v školách mali nadobudnúť pravú múdrosť a vzdelanie, osvojiť si pravé hodnoty, stávať sa mravnými, schopnými rozvoja a zdokonaľovania sa počas celého života. (Komenský, 1992, s. 23) Kľúčovým prostriedkom umenia vycho-

vávať a vzdelávať je u Komenského hra. O hru prejavuje dieťa spontánny záujem a je nenásilným a účinným prostriedkom ako splniť základnú požiadavku výchovy, aby prebiehala nenásilne... *“omnia sponte fluant absit violentia rebus”* (Komenský, 1956)

Komenský bol propagátorom tvorivej školy. Dnes už z výsledkov empirického výskumu vieme, že možnosti tvorivosti sú neobmedzené, možno ich realizovať v rôznych formách, môžeme použiť rôzne prostriedky a nástroje v škole i mimo školy. Tvorivosť zefektívňuje proces vzdelávania a osvojovania si poznatkov Rozvíjať vo väčšej miere tvorivosť a aktivitu žiakov znamená preniesť motiváciu na úroveň prirodzenej túžby po poznaní, naučiť žiakov samostatne pracovať, orientovať sa v množstve informačných a komunikačných zdrojov, logicky vyvodzovať príčiny, podstatu a dôsledky, vzájomné súvislosti procesu a javov. Veľmi dôležitou súčasťou optimálneho vyučovania je intenzívnejšie využívanie medzipredmetových vzťahov, snaha učiteľov zvyšovať záujem o obsah vyučovacieho predmetu, naučiť žiakov hľadať rôzne tvorivé inšpirácie, vnútorné prežívanie a podvedomie. Tvorivé myslenie ako hľadanie rôznych možností daného problému, originalita riešenia, schopnosť chápania väzieb medzi faktami vzájomne vzdialenými, vytváranie nových metód, postupov, pokusov. Snaha naučiť žiakov tvorivosti ako životnému štýlu. (Komenský, 1956, 1991a, 1991b)

J. A. KOMENSKÝ A ŠKOLSKÉ DIVADELNÉ HRY AKO PROSTRIEDOK TVORIVOSTI

„Moja metóda smeruje k tomu, aby sa školská robota zmenila v hru a potešenie.“ (Komenský, 1956) Jednou z nových a tvorivých metód, ktoré Komenský vo vyučovaní používal boli napríklad školské divadelné hry. Považoval ich za výchovný prostriedok. Divadlo pre neho predstavovalo priestor, v ktorom možno aplikovať didaktické princípy názornosti, prirodzenosti, aktívnosti, priestor v ktorom prebieha prirodzené poznávanie vecí, rozvoj všetkých schopností a zapojenie viacerých zmyslov žiakov. Komenský dramatizoval celú učebnú látku, nielen rímske divadlo či biblické námety, ako to robili protestantské alebo jezuitské školy. Dokonca odmietol všetky hry, aj s biblickým námedom, ktoré boli len pre zábavu a pôžitok. Mal na mysli len také hry, ktoré svojim obsahom prinášali mravný alebo výchovný ošoh. Výhody školských divadelných hier zhrnul v diele *Schola ludus* a tvrdil, že: „verejné vystupovanie podnecuje žiakov k úsiliu skôr ako najprísnejšia disciplína; v hre živo podanú látku si žiaci zapamätajú oveľa skôr, ako keby o nej len počuli alebo by si ju prečítali; nádej na pochvalu a strach z hanby vedie žiakov k väčšej usilovnosti; záujem o úspešné predstavenie je súčasne povzbudením pre učiteľov, ktorí v školskom divadle verejne prezentujú výsledky svojej práce so zverenou mládežou; rodičov zase teší verejný úspech

ich synov, takže neľutujú peniaze vynaložené na ich vzdelanie; na javisku vyniknú talentovaní jednotlivci skôr ako inde, lepšie sa preto zistí, na ktorý odbor sa žiak hodí a ktorí z chudobných žiakov si zaslúži podporu; ľudský život (najmä tých, ktorí sú určení cirkvi, obci a školám na výchovu) sa musí prežiť rozhovormi a skutkami a tak mládež týmto spôsobom krátkou cestou a príjemne, príkladmi a napodobňovaním vedú k tomu, aby si zvykla pozorovať rozmanitosť vecí, odpovedať na rozličné otázky bez prípravy, slušne sa pohybovať, ovládať prirodzene tvár, ruky a celé telo, striedať a meniť hlas, slovom čestne hrať akúkoľvek úlohu a pritom všetkom zbaviť sa dedinskej ostýchavosti a počínať si nenútené.“ (Tamže, s. 64) Výklad a znázornenie učebnej látky prostredníctvom divadelnej hry v tejto dobe bolo niečo nové a pôvodné. Komenský práve v scénickom prevedení a dialogizovanej reči videl účinný prostriedok osvojenia si učiva. Dnes, kedy sa zdôrazňuje idea zážitkového učenia, nám školské divadelné hry ponúkajú priestor na tvorivé osvojenie si učiva z viacerých jeho aspektov.

Divadlo pôsobí motivačne, sebarealizačne, prináša duševné uvoľnenie. Je prostriedkom verejnej kontroly učiteľa a prezentuje verejné výsledky školy. V predhovore k *Schola ludus* definoval ciele školskej hry takto: ...“avšak my sa snažíme jedným hrncom farby vymalovať mnohé steny, t. j. formovať nielen zmysly tým, že ich ostrejšie zameriame na veci, a jazyk, že veci pomenúvame. Chceme formovať aj mravy a konanie v živote a múdrosť nutnú pre vykonávanie vecí a nakoniec sebavedomie.“ (Komenský, 1956, s. 257-258) Žiaci majú vystupovať so skromným sebavedomím, text prednášať spamäti, s gestami, ktoré vyžadujú ich role. Komenský zdôrazňuje aj potrebu pochváliť hercov, aby boli povzbudení do ďalšej práce.

Školská divadelná hra predstavovala pre Komenského univerzálny prostriedok slúžiaci na rozvoj zmyslového vnímania a na jazykovú výučbu, hlavným cieľom školy bolo naučiť žiakov dokonalú latinčinu a vecné učenie sa vo všetkých odboroch. Divadelná hra slúžila ako prostriedok rozumovej, spoločenskej a mravnej výchovy. (Pšenák, 2005, s. 129) Divadelnú hru zahrnul do vyučovania a odporúčal každý tretí mesiac predviesť jednu divadelnú hru ako cvičenie vhodné na upevnenie si vedomostí. Bol precízny aj v interpretácii zásad týkajúcich sa technickej a realizačnej stránky školského predstavenia, stanovil vhodný čas, miesto, rozmiestnenie obecnstva v hľadisku, organizáciu nácviku hry a rozdelenie úloh. Jednu úlohu prideliť viacerým žiakom a považoval to za užitočné z dôvodu, že samotné súťaženie podnieti usilovnosť, nikto ani v súkromí nebude zaháľať...“ale všetci sa budú učiť, tí, ktorí v súťaži podľahli, budú predstavenie sledovať pozornejšie z túžby dosiahnuť podobnú dokonalosť, keď sa niekto naučí jeden rok jednu rolu a druhý druhú, všetci budú vedieť približne rovnako, je potrebné zariadiť, aby sa zvyšujúcim dovolilo hrať svoju rolu v tej istej hre nejaký nasledujúci deň, aby nemali pocit, že plody ich úsilia vyšli nazmar a nezleniveli.“ (Komenský, 1992, s. 259)

Komenský je sám autorom 10 divadelných hier napísaných v latinčine a napísal ich priamo pre potreby školy. (*Diogenes cynicus redivivus*, *Patriarcha Amraham* a osemdielny cyklus *Schola ludus seu Encyklopedia viva, hoc est Januae linguarum praxi comica* – do divadelnej formy spracovaná učebnica latinčiny Brána jazykov otvorená).

Komenský chápal divadlo ako metaforu sveta (*theatrum mundi*). „*Všetci na jednom javisku celého sveta stojíme a čokoľvek sa tu koná, všetkých sa týka.*“ (Komenský, 1956) Našiel v divadle jednu z najlepších vyučovacích a výchovných metód. Metódu veľmi účinnú a komplexnú. V divadle videl ideálne spojenie názorného a zmyslového učenia. Estetická funkcia divadla bola však až za výchovnou a didaktickou funkciou. Za rozhodujúce považoval Komenský silne motivačnú a názornú stránku divadla, jeho pôsobenie na všetky zmysly súčasne. (Kovalčíková 1995, s. 70)

Názory Komenského na využitie divadelných hier v školskom prostredí sa využívali po jeho smrti len v malej miere, no v posledných rokoch jeho myšlienky dramatisácie učebnej látky a učebného obsahu zažili určité znovuzrodenie nielen v reformnom pedagogickom hnutí (20-30. roky 20. storočia), ale čoraz viac sa využívajú aj v súčasnosti. Inscenačné metódy sú v edukačnom procese cenené aj z hľadiska získavania skúseností a zážitkov. Zážitková pedagogika, teda učenie a výchova zážitkom má v dnešnej škole i mimo nej mimoriadny úspech.

Základ tvorivej dramatickej výchovy tvorí práve aktívne učenie, učenie práxou a skúsenosťou, rozvoj intuície a tvorivosti v protiklade k prevažujúcemu racionálnemu učeniu, spontánnosť a individuálny prístup jedinca, príprava pre život v celej jeho komplexnosti.

Dramatická výchovy si v súčasnosti vymedzuje nasledovné ciele:

- rozvoj tvorivého myslenia
- rozvoj sociálnych postojov a vzťahov/skupinové umenie, ktoré je tímovou prácou
- rozvoj emocionálnej stability
- rozvoj telesnej koordinácie

Dramatická výchova ponúka celú škálu prostriedkov, ktoré pomôžu škole stať sa hrou. (Tamže, s. 71) Komenského i súčasné poňatie cieľa dramatickej výchovy spočíva v rozvoji osobnostných vlastností a spoločenských zručností.

UMENIE VÝCHOVY A VÝCHOVA UMENÍM

Ako sme už vyššie naznačili Komenský bol tvorcom divadelných hier, okrem toho písal aj básne, duchovné piesne, veršované modlitby, literárno-teoretické, literárno-historické, teologicko-filozofické eseje a kázne. Prisudzoval umeniu

a kráse významné miesto vo svojej paradigme výchovy. Umeniu a kráse venoval pozornosť v mnohých svojich dielach. Zdôrazňoval vo výchove komplexnosť a potrebu cibriť všetky zmysly, pretože zmysly vedú dušu k poznaniu. V jeho škole mali priestor všetky druhy umenia lebo každý druh napomáhal zlepšovať iné zmysly a mal iné špecifické estetické vlastnosti. Úlohou umenia vo výchove nebolo len cibriť zmysly, ale aj rozum, pamäť, rozvíjať poznanie a tvorivé schopnosti žiakov. Prostredníctvom umenia sa mali žiaci stať spolutvorcami edukačného procesu.

Zmysel pre harmóniu mala rozvíjať hudba – každodenný spev, hra na hudobnom nástroji či kompozičné cvičenia. Pochopenie a ovládnutie harmónie považoval Komenský za dôležitú cestu ku každej tvorbe a vedeniu. Náročnosť úloh mala byť priamoúmerne zosúladená s inými vedomosťami. Učiteľom odporúčal individuálny prístup k žiakom, aby bol každému správne zvolený básnik či spisovateľ, ktorým sa mal zaoberať.

Zdôrazňoval taktiež krásu ducha (pred telesnou krásou), múdrosti, mysle a jazyka. Kultivácia jazyka, reči a štylizácie predstavovala obraz ducha. Jazyk pokladal za nástroj poznania vecí, obraz mysle človeka. Vo svojej všenápravnej vízii mal významné miesto aj univerzálny jazyk (*panglottia*) ako olej svetla.

V dnešnej škole si opätovne kladieme otázky o nevyhnutnosti umenia a krásy, o potrebe výchovy umením. Je to prostriedok pri formovaní potreby a schopnosti tvorivo myslieť, konať, hovoriť. Princípy výchovy umením sa realizujú veľmi úspešne najmä v rakúskych školách a koncepciách Roschera, Allescha, Hoermana, Steinera a pod.

J. A. KOMENSKÝ A KNIHY AKO FAKLE SVETLA

Ďalší zaujímavý motivačný a výchovný prostriedok, ktorý Komenský odporúča uplatňovať v Škole pansofickej je čítanie. Čítanie považoval za mimoriadne úlohy. Mimoriadne čítanie odporúčal ako motiváciu ďalšieho vzdelávania žiakov, ich rozvoja, poznania, usilovnosti a lásky k poznaniu. V spise *Ako dômyselne používať knihy, hlavný nástroj vzdelávania* ocenil nielen význam kníh, ale predložil aj konkrétne metodické odporúčania práce s knihou na vyučovaní, ale aj v čase mimo vyučovania. Odhaľuje tajomstvo, ako možno dosiahnuť veľké, všestranné vzdelanie využívaním múdrosti skrytých v knihách a v knižniciach. Oceňoval veľký význam školských knižníc a knihy, učebnice a encyklopédie nazýval prozaicky ako fakle svetla, ktoré osvetľujú svet na ceste k múdrosti.

V súčasnosti môžeme rozvíjať čitateľské záujmy v škole v čitateľských a literárnych záujmových krúžkoch, v individuálnej čitateľskej činnosti. Fenoménom dnešnej doby je celkový pokles záujmu o čítanie kníh, ktoré vytlačili televízia a moderné technológie, ale postupne vznikajú aktivity na podporu čitateľskej

gramotnosti, na podporu kreativity a fantázie u detí každého veku. Vznikajú aktivity, kde je do čítania zapojená celá rodina, škola, mesto. Na Slovensku sa v súčasnosti realizuje viacero projektov na podporu čitateľskej gramotnosti a čítania, napr. *Slovensko číta deťom*, *Noc s Andersenom*, *Medzinárodný deň školských knižníc*, *Libriáda*, *Knižné hody* a pod.

J. A. KOMENSKÝ A ČLOVEK

Komenský premyslene chápaným vzťahom človeka a sveta v školách života a v živote ako škole poukázal na celistvosť univerzálnej kultúry. Základným prvkom jeho výchovy je rozvíjanie tvorivosti každého človeka v prospech celku.

Tvorivá bytosť je súčasne bytosť slobodná a mala by ju charakterizovať čistota životných cieľov a snáh. Sloboda znamená odvahu rozhodovať, ale aj nie byť zodpovednosť za svoje rozhodnutia a činy. Slobodná a zodpovedná bytosť dokáže obhajovať svoje názory, myšlienky, idey a nikdy ich nezrádza. Byť človekom znamená byť komplexnou a integrálnou bytosťou, ktorá dokáže rozvíjať a harmonizovať svoje telo i ducha, intelekt, rozum, srdce i svedomie. Človek sa má riadiť ideami humanizmu a demokracie.

Súčasná škola neustále hľadá a vyznáva humanistické koncepcie a demokratické idey, je potrebné aktivizovať ducha múdrosti, poukázať na skutočnú hodnotu vzdelania, naučiť žiakov a študentov správne pochopiť ich vlastnú úlohu vo svete, s hľadaním jeho významu, s hľadaním pravdy, lásky a krásy. Výchova a vzdelávanie je umenie. Školy by mali rozvíjať nielen kognitívnu, ale aj emocionálnu stránku osobnosti žiakov, zúšľachtľovať charakter, pozitívne rozvíjať osobnostné vlastnosti ako sú napr. statočnosť a národnú hrdosť, vytvárať komplexný postoj k životu a svetu.

V edukačnom procese je dôležité používať kladné emocionálne prejavy ako je radosť z poznania, motivovať ďalšiu učebnú činnosť žiakov a viesť ich k vnútornej slobode a utváraníu sociálnych vzťahov, ale aj zodpovednosti. Úsilie učiteľov a vychovávateľov by malo smerovať k vytváraniu optimálnych vonkajších podmienok pre žiakov, ktoré by harmonicky utvárali ich osobnosť a aktivizovali by ich. Zdravý a tvorivý duch, neustále hľadanie a experimentovanie, objavovanie nového, túžba po poznaní, láska ku knihám, múdrosti a pravde sú základné atribúty správneho prístupu učiteľa.

Podmienkou úspešného plnenia výchovnovzdelávacích cieľov je celková kultúrna úroveň učiteľa, estetická a etická kultúra jeho prejavov, jeho správania, jeho činov, postupov a jazykového prejavu. (Brezinka, 1990, č. 4, s. 289-315) Komenského požiadavky na učiteľov sú v mnohom podobné. Učitelia majú byť ľudia najvyberanejší, zbožní, čestní, vážni, pracovití a múdri. Okrem širokého vzdelania požadoval od učiteľov aj širokú metodickú pripravenosť, lásku k die-

ťat'u a k výchovnej a vzdelávacej práci. Komenského univerzálny učiteľ musí spĺňať podmienky: „1. Aby každý bol taký, akým má spraviť iných; 2. aby poznal spôsoby, ako iných takými urobiť; 3. a napokon, aby bol vo svojom diele horlivý. Slovom, aby stačil, vedel a chcel utvárať pansofov.“ (Komenský, 1992)

Je preto potrebné do edukačného procesu zahrnúť systematicky riadenú tvorivú činnosť, rozvíjať myslenie žiakov, pestovať schopnosť samostatne získavať poznatky a informácie, selektovať informácie na základe ich kvality, rozvíjať u žiakov spôsoby činnosti, aby všestranné vzdelávanie uspokojovalo mladého človeka, rozvíjalo jeho záujmy a talent, umožňovalo mu seberealizáciu, naučilo ho kritickému mysleniu v dnešnej dobe informačnej explózie a mediálneho vplyvu.

ZÁVER

Univerzálnosť Komenského diela a ťažisko jeho myšlienok sa dotýka predovšetkým formovania predstavy o významnom vplyve výchovy na vývoj spoločnosti. Podstatou jeho učenia je človek. Človek ako svet v malom. Osobnosť, ktorého prejavy by mali fungovať v určitej harmónii. Človeku patrí ústredné miesto vo svete a preto hlavným cieľom musí byť formovanie človeka v celej jeho komplexnosti. Zdôrazňoval celistvosť výchovy človeka, počnúc jeho telesným a duševným zdravím, telesným vývojom, rozvojom zmyslov, rozumu a jazyka v súlade s výchovou vôle a citov v prospech všetkých. Komenský, napriek náročnému nábožensko-politickému obdobiu, v ktorom žil, pochopil, že primárnou a základnou otázkou je otázka zmyslu života, cieľ je východiskom všetkého. (Vukasović, 2001, s. 151) Podstata a zmysel výchovy je v zachovaní a odovzdávaní ďalších kultúrnych úspechov a hodnôt. Komenský ako sme už vyššie uviedli bol veľký humanista a optimista, veril vo všemohúcnosť výchovy, v človeka, v možnosti jeho vývoja a zdokonaľovania, veril v silu poznania a vzdelania. Komenský vo svojej Pampedii hovorí o objektívnom zmysle vzdelania. Človek potrebuje byť vzdelaný, aby sa stal človekom, ale nielen pre seba samého. Človek má povinnosti voči tomuto svetu a *humanitas homini* je v tom, že si tieto povinnosti plní. Podľa Komenského je hlavnou povinnosťou človeka uviesť všetky veci do ich najlepšieho stavu a nim je stav univerzálnej harmónie (*panharmónie*). (Pšenák, 2001)

Budúcnosť závisí od ľudskosti a rozhodnutie je v rukách človeka. Komenský a jeho pansofická vízia sveta inšpiruje a ukazuje cesty riešenia medziľudských vzťahov a svojim pedagogickým učením ponúka neustále inšpirácie na vylepšovanie edukačného procesu. Myšlienka výchovy k tvorivosti cez tvorivosť znamená, že ak chce byť človek naozaj človekom, musí byť činorodý, musí byť múdry a mravne zmýšľajúci. V tvorivom myslení a tvorivom konaní možno nájsť zmysel života, šťastie a pocit seberealizácie.

LITERATÚRA

- BILASOVÁ, V. 1995. Noetické východiská tvorivosti v diele Jána Amosa Komenského. In : *J. A. Komenský a tvorivá škola*. Zborník z vedeckej konferencie. Prešov, 1995, s. 27-29
- BREZINKA, W. 1990. Učitelia a morálka ich povolania. In : *Pedagogická revue*, roč. 42, č. 4, s. 289-315
- HÁBL, J. „Zčasti jinotajně, zčasti zjevne“. Alegorie jako didaktický nástroj v Komenského Labyrintu. In : *Komenský*. Odborný časopis pro učitele základní školy. 2015, roč. 140, č. 1, s. 17-21
- HÁBL, J. a kol. 2019 Utopismus, nebo realismus Komenského projektu nápravy věci lidských? Pavel Mervart: Univerzita Hradec Králové, 2019. ISBN 978-80-7465-402-5
- KOMENSKÝ, J. A. 1992. *Pampedia*. Bratislava : Obzor, 1992, 272 s. ISBN 80-215-0216-9
- KOMENSKÝ, J. A. 1956. Škola hrou. In : *Vybrané spisy J. A. Komenského IV*. Bratislava : SPN, 1956, s. 177-316
- KOMENSKÝ, J. A. 1991a. *Velká didaktika*. Bratislava : SPN, 1991
- KOMENSKÝ, J. A. 1991b. *Informatórium školy materskej*. Bratislava : SPN, 1991, 158 s. ISBN 80-08-01568-3
- KOMENSKÝ, J. A. 1960. *Zákony školy dobře uspořádané*. Praha : SPN, 1960, 293 s.
- KOVALČÍKOVÁ, I. 2005. Niektoré aspekty využitia dramatickej výchovy v materskej škole a na 1. stupni základnej školy. In : *J. A. Komenský a tvorivá škola*. Zborník z vedeckej konferencie. Prešov, 1995, s. 70-73
- PŠENÁK, J. 2005. Ján Amos Komenský, tvorca školských divadelných hier. In : *Paedagogica*, roč. 17, 2005, s. 127-137
- PŠENÁK, J. 2001. Panpedagogická paradigma J. A. Komenského. In : *De rerum humanarum emendatione consultatio catholican a odkaz Jana Amosa Komenského pre tretie tisícročie*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2001, s. 158-164
- RÝDL, K. 2019. Jen vzdělaný člověk promění svět v duchu humanizace. In : *Utopismus, nebo realismus Komenského projektu nápravy věci lidských?* Hradec Králove, 2019, s. 69-81
- VUKASOVIČ, A. 1991. Výchové hodnoty a míľniky pre tretie milénium. In : *De rerum humanarum emendatione consultatio catholican a odkaz Jana Amosa Komenského pre tretie tisícročie*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2001, s. 149-157

SUMMARY

We live in a time of technical, information and communication means, that have enriched human knowledge, expanded human possibilities, but have not completely solved social and moral crises. The study deals with the significant ideas of J. A. Comenius in the field

of philosophy of education on the occasion of the 350th anniversary of his death. Even in the 21st century, his humanistic works arouse great interest. However, if we are to stop and think about the legacy of J. A. Comenius, the significance of his allegoric and metaphorical ideas for today's modern society, we should try to understand deeper the formally known meanings such as school through play, the meaning of lifelong learning, the importance of practical education or the personality of a loving but strict teacher. And so, to motivate not only students of teaching academic subjects to a deeper interest in his personality, philosophy of education, paradigm of education. The focus of today's education is on social projects, educational reforms and visions aimed at improving society. Education is an essential means of such a change. Comenius' understanding of education forms an important all-encompassing remedy role, and presents education as art, as well as one of the ways in changing society. Today's man has a lot of information and knowledge, but he often does not behave ethically, humanly, he is educated formally, but he has only a certain amount of information. And the future depends on humanity.

Key words: J. A. Comenius, Pansophia, Philosophy of Education, Creativity, Education by Art.

Mgr. Janka Medved'ová, PhD.
Katedra pedagogiky a andragogiky
Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave
Gondova 2, 814 99 Bratislava
janka.medvedova@uniba.sk